

Піхурець О.В.,

доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін ХНУВС, кандидат юридичних
наук, доцент

**Нові напрямки розвитку правового регулювання відносин пов'язаних з
використанням авторських творів.**

Нинішня система авторського права, заснована на Бернській конвенції і закріплена безліччю додаткових міжнародних угод, дійсно, не є «збалансованою», оскільки охороняє інтерес практично тільки однієї сторони - правовласників. Інтереси суспільства передбачені нею тільки в рамках винятків, вилучень, обмежених випадків і т. Д. У суспільства, незважаючи на численні декларації, немає ніякого права - воно зобов'язане платити, а користуватися безкоштовно - тільки у виняткових випадках, та й то більшість з них покриваються не надто ефективною і корупціогенною системою колективного управління правами. В системі регулювання авторського права суспільство все ще вважається пасивною стороною, яким воно було в індустріальну епоху: безмовної масою покупців тиражируемого і розповсюджуваного професійними видавцями контенту. Хоча за 130 років світ встиг змінитися - і сучасне західне суспільство декларує своє прагнення звільнитися від спадщини тієї епохи, яка одночасно була і епохою колоніальної. Вимоги рівного доступу до знань та кваліфікованої медичної допомоги, безпосередньо логічно впливають з Декларації прав людини ООН, ось уже яке десятиліття наштовхуються на шалений опір з боку корпоративних правовласників Заходу всупереч зацікавленості самого західного (перш за все - європейського) суспільства в ліквідації наслідків колоніалізму в тому числі і за рахунок ліквідації розриву в галузі освіти, науки і медицини

Сучасна глобалізація та інформатизація суспільства породжує дедалі більше проблем у сфері правового регулювання відносин пов'язаних з використанням авторських творів. Інтенсивний розвиток цифрових технологій та все більший перехід до видання та розповсюдження авторських творів у цифровій формі, оцифрування культурної спадщини та надання легкого доступу до творів за допомогою мережі Інтернет обумовлюють нагальну необхідність вдосконалення законодавства у сфері авторського права. Авторське право як тимчасова монополія, що сприяє творчій діяльності, у таких умовах не працює для виконання цього завдання.

Іншим фактором, який варто враховувати є надпровідність мережі Інтернет. Необмежене копіювання є базовим принципом існування глобальної мережі, яка забезпечує безперебійну систему обміну (копіювання) інформацією. Протоколи й технологічні засади функціонування мережі Інтернет вже неможливо змінити – ні бажання правоволодільців, ні бажання держави для цього недостатньо, оскільки технологія мережі Інтернет вже впроваджена в інфраструктуру, та є однією із ключових існування сучасного інноваційного суспільства.

Однак, існуючі нормативно-правові акти, які прямо або опосередковано стосуються авторського права, не в повній мірі регулюють відносини в цій сфері, та не відповідають потребам сьогодення. І, як наслідок, не можуть відповідним чином захистити як права автора, так і інтереси суспільства. Основними принципатами авторського-правової охорони творів і відповідно їх використання, є наступні положення, де: виключно правоволоділець на свій розсуд може дозволити або заборонити іншим особам використовувати власний твір; відсутність заборони не є згодою (дозволом) правоволодільця на використання твору; використання авторського твору без згоди (дозволу) правоволодільця є неправомірним.

Разом з тим, використання авторських творів й розпорядження ними знаходиться під впливом безлічі різних обставин як об'єктивних, так і суб'єктивних. Суспільні відносини перебувають в постійній динаміці, вони безупинно розвиваються і змінюються, відповідно, спричиняють появу дедалі

більше пробілів в праві. Нинішня система авторського права, заснована на Бернській конвенції й закріплена безліччю додаткових міжнародних угод, на дійсності, не є «збалансованою», оскільки опікується інтересами тільки однієї сторони – правоволоділців. Інтереси суспільства передбачені нею тільки в рамках виключень, вилучень, окремих випадків тощо. У суспільства, незважаючи на численні декларації, немає ніякого права – тільки обов'язок платити, а користуватися безкоштовно – лише у певних випадках, де більшість із них покриваються не занадто ефективною й корупційною системою колективного управління авторськими правами.

В той же час, інформаційне суспільство пред'являє до законодавства про авторське право нові вимоги. Вільна публікація контенту в мережі Інтернет в десятки раз збільшує кількість створюваних творів, щодо яких неможливо або реально не можливо встановити авторство. Фактично такі твори є сирітськими. Вільний доступ до більшості творів в мережі Інтернет, поширення «піратського» копіювання творів з ліцензованим доступом, а також поширеність пірингових мереж і торрент-трекерів відіграють у цьому процесі не останню роль. І як, наслідок твори, авторів, спадкоємців або правоволоділців яких фізично неможливо знайти, а значить і немає можливості прийняти однозначне рішення про те, перейшли ці твори в суспільне надбання. Значна кількість таких творів знаходиться в свого роду «сірій зоні». Без дозволу автора використовувати твір не можна, а за відсутності автора такого дозволу отримати неможливо. За різними оцінками до 75% фондів відомих світових бібліотек – саме такі «сирітські» твори.

Сирітські твори – це авторські роботи (книги, фотографії, фільми, музика тощо), щодо яких не може бути встановлений правоволоділець, або немає можливості зв'язатися з ним. При цьому щодо таких творів імовірно не сплинув термін дії авторського права, а отже вони підпадають під правову охорону як об'єкти авторського права. Такі твори не можна публікувати від свого імені і доступ до них можливий лише в бібліотеках, архівах або приватних колекціях. Чинне в більшості країн світу законодавство вимагає отримання ліцензії – дозволу правоволоділця (автора, видавця, організації мовлення та ін.) на копіювання

твору та його публікацію в друкованому або цифровому вигляді. Правове протиріччя полягає в тому, що сирітські твори технічно неможливо використовувати на законних підставах. Особа, яка використовує сирітський твір без згоди володільця авторських прав, йде на ризик, пов'язаний з його ймовірною появою і зверненням до суду за фактом порушення авторських прав (з усіма наслідками, що випливають). Однак подібний сценарій перешкоджає доступу читачів до мільйонів творів, які могли б використовуватися в наукових дослідженнях, освітніх програмах, документальних фільмах тощо.

Основними чинниками, що сприяють появі сирітських творів є втрата інформації про автора не з волі самого автора. Так, твір був випущений давно і існує в єдиному екземплярі, а інформація про автора зникла в зв'язку з пошкодженням чи неправильним зберіганням. Або твір скопійовано (повністю чи частково) без вказівки автора, а оригінал втрачено. Особливо коли копіювання творів відбувається в мережі Інтернет. Ще одним чинником можна вважати безвідповідальне відношення авторів до своїх прав. Байдужість, що проявляється авторами до результатів своєї праці, має негативні наслідки для користувачів і вільного, правомірного обігу результатів інтелектуальної, творчої діяльності в цілому. Користувач піддається надмірному ризику стати правопорушником, якщо не вживе заходів для пошуку автора, однак автору захист його авторських прав може бути нецікавий.

Наступним чинником появи сирітських творів є той випадок, коли твір стає результатом творчої праці значної кількості авторів, які не знають один про одного. Так, автори незалежно один від одного копіюють чужі твори повністю або частково, змінюють їх форму і зміст на свій розсуд, поєднують їх один з одним, отримуючи новий твір. В такому випадку важко не тільки дізнатися ім'я або псевдонім всіх авторів, але навіть встановити чіткі критерії авторства.

Також сприяє виникненню проблеми «сирітських творів» і занадто довгий строк охорони авторських прав з постійним його подовження. Навіть через 10 років після смерті автора часто виявляється проблемою знайти його спадкоємців, не кажучи вже про те, щоб можна було в розумний час встановити

правоволодільців творів авторів, які померли 50-60 років тому. Якщо вже права живих і відомих авторів часто неможливо захистити, то що сказати про права тих, хто невідомий або помер, не залишивши спадкоємців або спадкоємців невідомі? В результаті матеріальні екземпляри таких творів є обмежено доступними тільки в книгосховищах великих бібліотек (музеїв), тобто фактично поза доступом для видавців і більшості потенційних користувачів, за рамками можливості надання доступу до цієї інформації через мережу Інтернет, причому навіть їх масова оцифровка, нічого не змінює з точки зору їх реальної недоступності.

Розробка схеми легального використання творів-сиріт є однією з пріоритетних завдань урядів країн ЄС в сфері права інтелектуальної власності. У 2013 році Великобританія стала першою державою світу, де дозволили комерційне та некомерційне використання сирітських творів за умови сумлінного проведення заходів щодо встановлення правоволодільця і виплати ліцензійного збору (згідно Enterprise and Regulatory Reform Act 2013)[1].

Пошук оптимальної і справедливої з точки зору всіх зацікавлених сторін стратегії використання сирітських творів триває вже не перший рік. Найбільш значущим документом останнього часу стала схвалена Європарламентом Директива 2012/28/EU щодо деяких випадків можливого використання сирітських творів [2]. Згідно з директивою, право поширення сирітських творів мають виключно некомерційні культурні заклади, тобто музеї, архіви, бібліотеки, після спроби знайти володільця майнових авторських прав. Доступ при цьому може здійснюватися лише в електронній формі. Директива задає межі і принципи для розробки і прийняття законів окремими країнами-членами Євросоюзу.

Ключові пункти директиви – (1) процедура належного і ретельного пошуку правоволодільців, проходження якої обов'язково для отримання дозволу на використання твору, визнаного за результатами пошуку сирітським, і (2) обмеження використання таких творів культурними інститутами (бібліотеками, музеями тощо) і некомерційною культурною індустрією. Звісно ж, що такі принципи формування легального поля для використання сирітських творів серйозно обмежать корисність і значимість цієї ініціативи. А саме, масштабна

оцифровка колекцій заснованих в Євросоюзі бібліотек, музеїв, архівів, освітніх установ, кінофондів і організацій суспільного мовлення, здійснюватиметься з метою створення цифрових бібліотек, сприяє збереженню та поширенню культурної спадщини європейських країн.

У наслідок чого буде забезпечено вільний доступ громадян ЄС до знань та інновацій, що є одним з пріоритетних напрямків програми «Європа і2020: стратегія інтелектуального, стійкого і всеосяжного зростання». Директивою 2012/28/EU створюється правова основа для легалізації і спрощення оцифровки і поширення сирітських творів. Також у Директиві 2012/28/EU уніфіковано процедури з визнання сирітського твору в різних країнах-членах що надасть можливість транскордонного доступу до контенту для всіх жителів ЄС, а також дозволить чітко визначити випадки дозволеного використання сирітських творів на внутрішньому ринку Європи. Прийняття даної Директиви 2012/28/EU є важливим кроком щодо недопущення появи творів-сиріт в майбутньому, оскільки встановлює чітку процедуру реєстрації авторських прав з впливають контролем за дотриманням авторських і суміжних прав. Створення масштабних цифрових бібліотек послужить стимулом для наукових досліджень і винахідницької діяльності, забезпечивши вчених ефективними цифровими засобами пошуку та дослідження замість традиційних аналогових інструментів і т.д.

Національне українське законодавство у сфері авторського права не може розвиватись без визнання міжнародних стандартів, важливість яких зростає внаслідок виникнення нових технологій, що знищують будь-які національні кордони під час використання результатів творчості. Для досягнення цієї мети необхідно звернутися до законодавства і правозастосовчої практики провідних країн світу, проаналізувати і адаптувати досвід відповідно до української правової дійсності, що неможливо зробити без участі і консультацій з представниками правоволодільців і потенційних користувачів, на права і обов'язки яких вплинуть відповідні зміни в законодавстві. При цьому, результатом комплексної роботи з регламентації правового режиму сирітських творів має з'явитися таке правове регулювання, яке б мінімізувало можливість зловживання правом і максимально

відповідало інтересам як правоволодільців, так і користувачів, а також суспільним інтересам в цілому.

Так, необхідно створити уніфіковані стандарти обліку (реєстр), оцифровки і легального використання подібної інформації, зокрема, сирітських творів. Слід прийняти нормативні документи, що регулюватимуть обіг сирітських творів в світлі останніх правових нововведень і розвитку науково-технічного прогресу. Потрібно визначити типи творів в законодавстві про сирітські твори та сформулювати категорії користувачів і варіанти використання контенту в законодавстві про твори-сироти.

Список використаної літератури:

1. Impact assessment opinion: Orphan Works. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/347587/RPC11-BIS-1063_4_Orphan_works_IPO_-_consultation_stage_IA_-_opinion.pdf
2. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF>.